

Pentti Pylkön esitelmä Savitaipaleen seurakuntakodissa kirkon palon satavuotismuistopäivänä 24.4.2018.

Arvoisat seurakuntalaiset, hyvät kuulijat

Varhain eilisaamuna, sata vuotta sitten, 23. huhtikuuta 1918, valkoisten joukot hyökkäsivät Savitaipaleen kirkonkylää 8 viikkoa miehittäneitä punaisten joukkoja vastaan. Valkoiset, joita oli yhteensä noin tuhat miestä, olivat ryhmittyneet kirkonkylän pohjois-, itä- ja kaakkoispuolelle siten, että Taavettiin johtava tie jätettiin vapaaksi punaisten perääntymistä varten.

Kirkonkylää puolustamassa oli noin tuhat punaista, eli suurin piirtein saman verran kuin hyökkääviä valkoisia.

Taistelu alkoi valkoisten tykkituloella. Marttilan kylän takamaisemiin Lauhaniemen tienristeyksen tuntumaan aseisiin ajettu neljä tykkiä käsittävä patteristo avasi tulen kirkonkylää kohti. Kello oli tuolloin 3.42.

Puolen tunnin kuluttua jalkaväki lähti hyökkäämään. Sen piti valloittaa kirkonkylä joka puolelta samanaikaisesti tehtävällä äkkirynnäköllä. Näin oli Savitaipaleen rintaman ylipäälliköksi vast'ikään nimitetty ruotsalainen luutnantti Einar Förberg määrännyt.

Hyökkäys tyrehtyi kuitenkin heti alkuunsa punaisten ankaraan vastarintaan. Mustanlammen ourun yli hyökännyt Kallion komppania menetti heti kaatuneina päällikkönsä, Aleksander Kallion, varapäällikkönsä Jarl Thielemanin ja toistakymmentä sotilasta.

Marttilan kylän suunnalta hyökänneestä Ripatin komppaniasta kaatui muun muassa nuori kaskeinkyläläinen Tauno Laamanen. Verissä päin joutuivat valkoiset joko vetäytymään taaksepäin tai jäämään jokseenkin lähtöasemiinsa makaamaan.

Mannerheimin antama käsky: ”Savitaipale on valloitettava, maksoi mitä maksoi”, alkoi tulla hintoihinsa.

Huhtikuun 23. päivänä siirryttiin niin sanoen asemasotavaiheeseen, jossa kumpikin osapuoli tulitti vastustajaansa tykeillä, kuularuiskuilla ja kivääreillä liikkumatta sen kummemmin eteen kuin taaksepäinkään.

Tätä vaihetta, jonka kuluessa miehiä kaatui ja haavoittui molemmin puolin, kesti torstain 25. huhtikuuta aamuvarhaiseen, noin klo viiteen saakka. Tuolloin valkoiset valloittivat kirkonkylän lopullisesti.

Samalla kirkon kellot, jotka olivat olleet vaiti koko punaisten kahdeksanviikkoisen miehitysjaksan, alkoivat soida, niin kuin ne soivat hetki sitten.

Punaiset alkoivat vetäytyä tai paeta kirkolta jo edellisenä päivänä, eli keskiviikkona 24. huhtikuuta puolen päivän maissa.

Tuo punaisten pakopäivä, siis keskiviikko 24. huhtikuuta oli toisaalta ilon päivä punaisten alkaessa tehdä lähtöään, toisaalta surun päivä, sillä silloin paloi Savitaipaleen vanha kaksoisristikirkko, kahtamoinen, maan tasalle.

Samalla alkoi aina tähän päivään jatkunut keskustelu siitä, kuka kirkon sytytti. Eli sytyttivätkö sen valkoiset vai punaiset vaiko molemmat.

Kerron nyt, mitä olen noin 10 vuotta vuosien 1917 – 1918 Savitaipaleen historiaa tutkittuani saanut selville.

Tähystäjä kirkon tornissa

Punaisilla oli kirkon tornissa tykistön tulenjohtaja, eli tähystäjä osoittamassa punaisten tykistölle valkoisten puolella olevia pommituskohteita eli maaleja.

Tästä kertoo elävästi eläkkeellä oleva Savitaipaleen seurakuntamestari Kari Kontunen, joka on tallentanut perimätietona, miten tähystäjä oli huutanut kirkon tornista tykillä Pöntylän kylää tulittaneille tykkimiehille:

”Taaskaan ei osunut valkoiseen taloon!” Tiesivät luultavasti valkoisessa talossa olevan valkoisia eli lahtareita, kuten punaiset valkoisia kutsuivat.

Monia muitakin viitteitä on olemassa siitä, että punaisilla oli tykistön tulenjohtaja kirkon tornissa.

Miten tämä liittyy kirkon paloon?

Siten, että valkoiset halusivat sotilaallisista syistä savustaa tähystäjän pois ilmoittamasta, mihin päin tykin piippua oli käännettävä, jotta kranaatit osuisivat valkoisten hallussa oleviin kohteisiin.

Niinpä valkoiset suuntasivat Marttilan kylän perällä olevan tykistöpatteristonsa tulen kirkkoa kohti. Kaksi valkoista sotilasta muisteli lemiläisen Seppo

Kapiaisen vuonna 1984 tekemässä haastattelussa kirkon syttymistä. Heistä toinen, lemiläinen Gabriel Buuri kertoi: ”Sitku myö hautausmoaha päi oltii kerrakii tulos sielt Lauhaniemest, ni sit valkosie tykki rupes ampumoa. Ni myö oltii siel Marttila kylä rinteel, ni kirkokylä näky, ni käytii istumoa siihe rinteeseen ja santii, et katotoa mihi tuo kuula sattuu. Ensimmäine kuula se sattu sinne kirko seinii et lauvat sinkoiliit eteäle siint kirko seinästä, ja toine kuula ko män ni sillo se ol tuleskii kirkkokii.”

Selvää on, että viimeistään tässä vaiheessa punaisten tähystäjä jätti kiireen vilkkaa perin kuumaksi käyneen työpaikkansa kirkontornissa.

Valkoisten osuutta kirkon sytyttämisessä varmistaa heti kapinan jälkeen toimineen vahinkojen arvioimislautakunnan pöytäkirjan 54 pykälä, jossa lukee, että kirkko syttyi suojeluskunnan tykkitulesta ja paloi irtaimistoinen.

Myös Elli Pakarinen, joka toimi Savitaipaleen kirkolla punaisten postinhoitajana, näki, kun valkoisten tykin ammus osui kirkkoon, ”mistä tuli syttyi”, kuten hän muisteli.

Jompi kumpi

On olemassa muistelmia, joiden kertojat eivät oikein tiedä, kumpi osapuoli kirkon sytytti. Toivo Kohonen, jonka isä oli ollut punakaartissa, muisteli seuraavasti: ”Puhuttiin, että punaisia oli majoitettu kirkossa ja sitten väitettiin, että punaiset poltti kirkon. Olen kuullut sellaistaikin, että valkoiset sen poltti.”

livari Lantta, joka oli nähnyt kirkosta kohoavan savupatsaan kotimäeltään Lantan kylässä, muisteli haastattelussaan: ”Kertoivat jälkeinpäin, että miten monta kertaa [valkoiset] ampuivat kirkkoon, ennen kuin se syttyi tuleen. Toiset väittivät, että punaiset polttivat sen”.

Toivo Kohonen ja livari Lantta kertovat siis yhtäpitävästi kuulleensa, että kirkon sytyttäjät saattoivat olla joko valkoisia tai punaisia.

Punaiset sytyttäjinä

On löytynyt monia lähteitä, joiden mukaan kirkon sytyttäjät olisivat olleet punaisia.

Mikkelin Sanomien lisälehdessä 25. huhtikuuta 1918 oli uutinen, jonka mukaan vihollinen, eli punaiset polttivat kirkon.

Lappeenrantalainen Helvi Anttonen kertoo muistelmissaan: ”Punaiset olivat sytyttäneet Joutsenon kirkon ja Honkalahden sahan palamaan perääntyessään sieltä, samoin Savitaipaleen kirkon...”

Viirunkylässä asunut Toivo Valkonen kertoo Työvään Arkistoon tallennetuissa muistelmissaan, miten Lahtelan livari oli laulanut sosialistien agitaattorin August Vatasen vuosien 1917-1918 vaihteessa pitämän puhetilaisuuden jälkeen, että kohta se kirkon katto luhistuu.

Etelä-Saimaa julkaisi sunnuntaina 28. huhtikuuta 1918 sosialidemokraattisen puolueen johtomiehen lähettämän kirjoituksen, jonka otsikkona oli Häväisty lippu, ja jossa sanottiin muun muassa:

”Raakaa raaempia on vielä ne työt, joita on tehty Savitaipaleella ja Taipalsaarella. Edellisen pitäjän kirkon kerrotaan punakaartin polttaneen, jälkimmäisessä on taas 6 – 8 talollisen talot palaneet.

Siis sos. dem. johtomies kertoo siis julkisesti sanomalehdessä, että punakaarti poltti Savitaipaleen kirkon.

Savitaipaleen seurakunnan seurakuntamestari Kari Kontunen on muistellut Kotkan seudulla asuneen entisen punakaartilaisen kuolinvuoteellaan tekemää tunnustusta, jonka Kontuselle kertoi ripittäytymisen vastaanottanut sairaanhoitajatar.

Kuoleva mies oli vaikeroinut, miten hänen mieltään on painanut koko ikänsä se, että hän sytytti Savitaipaleen kirkon.

Sairaanhoitajatar on vaitiolovelvollinen, joten mies jää tuntemattomaksi.

Samantapaisen tiedon on tallentanut punaisten murhaaman apteekkari Viktor Schnurin poika, lääkintäkenraaliluutnantiksi ylennyt Pekka Somer. Hänen poikansa Kalevi Somer kertoo allekirjoittaneelle lähettämässään sähköpostiviestissä:

”Viimeisinä elinvuosinaan isä kertoi minulle, että nimeltä mainitsematon savitaipalelainen olisi kuolinvuoteellaan tunnustanut, että kirkko poltettiin.”

Ei siis ole tuulesta temmattu väite, että punaiset sytyttivät kirkon palamaan. Se, että tästä on pyritty vaikenemaan, voi johtua siitä, että on tehty yhteinen ”porukan päätös” pitää suut supussa.

Voidaan ymmärtääkseni olettaa, että kirkon sytyttäminen tuona aikana, jolloin jotakuinkin kaikki ihmiset kuuluivat kirkkoon, oli niin häpeällinen teko, ettei kukaan ole halunnut tunnustaa sitä.

Mutta tekijän omaatuntoa tapaus on kovasti rassannut, kuten esimerkiksi Kari Kontusen kertomus osoittaa.

Asiaa voidaan tietenkin vähätellä sanomalla, että vanhuuden höporehtimistä. Näin ei mielestäni kuitenkaan ole syytä tehdä, sillä kenenkään ei luulisi kuolinvuoteellaan lämpimikseen purkavan tuollaisia tunnontuskia.

Kevyellä olan kohautuksella ei voida ohittaa Pekka Somerinkaan kertomusta. Tuskin hänkään on ilman syvempää tarkoitusta välittänyt punakaartilaisen tekemää tunnustusta jälkipolville.

Punaiset polttivat Joutsenon kirkon ja yrittivät polttaa Lemin sekä Taipalsaaren kirkot. Voidaan kysyä, miksi he olisivat säästäneet Savitaipaleen kirkon.

Mitä johtopäätöksiä voimme vetää Savitaipaleen kirkon sytyttämisestä ja palamisesta?

Ensiksi sen, että kirkon katto syttyi valkoisten tykkitulesta. Koska sää oli lämmin ja aurinkoinen, ollut jo monta päivää, palo olisi levinnyt ja kirkko palanut pelkästään valkoisten sytyttämänä.

Entä punaisten osuus?

Edellä esittämiini moniin asiatietoihin viitaten pidän mitä todennäköisimpänä, että punaiset sytyttivät kirkon palamaan sen sisältä, kuten esimerkiksi Taipalsaarella oli tehty.

Savitaipaleen kirkko olisi näin ollen palanut pelkästään punaisten sytyttämänä, vaikka valkoisten tykkituli ei olisikaan osunut siihen.

Kirkko siis paloi mitä ilmeisimmin sekä valkoisten että punaisten sytyttämänä, siis ikään kuin molempien osapuolten yhteistyön tuloksena.

Tätä johtopäätöstä tukee kaiken edellä kerrotun lisäksi silminnäkijän tekemä havainto. Valkoisten puolella Lauri Schlüterin johtamassa Puumalan joukkueessa taistellut Anton Vainikka seurasi tapahtumia kylän länsipuolella Peijonmäellä. Hän otti kellosta aikaa ja näki, miten kirkon torni sortui 20 minuutin kuluttua kranaatin osumasta.

Niin nopea romahtaminen ei paloasiantuntijoiden mukaan olisi ollut mahdollista, ellei kirkon sisällä olisi jo siinä vaiheessa palanut tuli.

Savitaipaleen vanha kirkko

Kuva kirjasta Puolesta Savon ja Syntymämaan. Mikkelin Sanomain kirjapaino 1919. Eri kirjoittajia.

